

Bogna Przybyszewska-Szter

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-8513-2149

bogna.szter@gmail.com

Separacja i rozwód (podobieństwa i różnice)

Wstęp

Niniejszy artykuł ujmuje rozważania teoretyczne nad problematyką prawną rozwodu i separacji małżeńskiej. Oprócz zagadnień materialnoprawnych, uregulowanych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym¹ (dalej jako k.r.o), uwzględniono również zagadnienia prawnoprocesowe, przy czym te dwie instytucje przedstawiono na zasadzie wskazania podobieństw i różnic.

Szereg wypowiedzi doktryny usiłuje zestawić i porównać separację z rozwodem, wskazując na zalety lub wady tych rozwiązań, chociaż w rzeczywistości każda z tych instytucji jest całkowicie innej natury, ma odmienne cele, zabezpiecza także całkowicie różne uprawnienia małżonków.

Funkcjonowanie separacji małżeńskiej umożliwi – poprzez orzeczenie sądowe – rozłączenie małżonków w wypadku istnienia zupełnego rozkładu pożycia małżeńskiego, bez konieczności definitywnego rozwiązania tego związku. Innymi słowy, zapobiegać będzie przed zbyt pochopnym rozwiązaniem małżeństwa przez rozwód oraz jednocześnie może stworzyć warunki do podjęcia nowego pożycia przez małżonków. Instytucja separacji zabezpiecza jednocześnie właściwą realizację osobistych uprawnień każdego z małżonków.

Problematyka ujęta w opracowaniu dotyczy istoty i funkcji odmawianych instytucji, jak również przedstawiono skutki, jakie niesie za sobą orzeczenie przez sąd rozwodu i separacji.

Istota i funkcje separacji i rozwodu

Wśród szeregu wartości powszechnie uznawanych za szczególnie cenne, zarówno dla pojedynczej osoby, jak i dla całego społeczeństwa, wartością naj-

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2086).

wyższego rzędu jest związek małżeński oraz budowana na tym związku rodzina, określana jako fundament życia społecznego. Dojrzała społeczność wkłada wiele wysiłku w ochronę każdego zawartego małżeństwa i powstałej rodziny, zabezpieczając prawidłowość ich funkcjonowania, podstawy bytowe, a w razie potrzeby wspierając w realizacji zadań rodzicielskich. Szczególne miejsce w działaniach prorodzinnych zajmują działania skierowane na ochronę trwałości małżeństwa². Regulacje dotyczące rodziny znajdują się najważniejszym akcie obowiązującym w systemie prawa polskiego w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ Ustawa zasadnicza jest w kwestii rodziny jednoznaczna i w art. 18 stanowi, że „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej”. Cytowany akt stanowi także o innych zasadach, którymi należy się kierować przy sądowym rozwiązaniu małżeństwa, a które dają podstawy do stwierdzenia, że trwałość związku małżeńskiego jest bardzo istotna do społeczności państwowej. Należy w tym miejscu wskazać na zasadę równouprawnienia kobiet i mężczyzn (art. 33), prawo rodziny do pomocy ze strony państwa (art. 71), ochrona praw dziecka (art. 72).

Wartość społeczną problematyki małżeństwa i rodziny podkreśla również fakt, że cała ta dziedzina życia w niektórych państwach regulowana jest w odrębnych kodeksach. Z polskich regulacji ostatnich dziesięcioleci warto tu przywołać dekret z dnia 25 kwietnia 1945 r. – Prawo małżeńskie⁴, dekret z dnia 22 kwietnia 1946 r. – Prawo rodzinne⁵, Kodeks rodzinny z dnia 27 czerwca 1950 r.⁶, Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r., który wszedł w życie w dniu 1 stycznia 1965 r. i obowiązuje do chwili obecnej. Liczba tych regulacji i częstotliwość dokonywanych w niech zmian wskazuje, że wokół spraw małżeńskich i rodziny toczą się nieustanne dyskusje i polemiki.

Mając na uwadze zasadę ochrony trwałości rodziny, instytucja separacji ma zapobiegać przed zbyt pochopnym rozwiązaniem małżeństwa przez rozwód, jednocześnie stwarzając warunki do podjęcia przez małżonków nowego pożycia.

W myśl postanowień k.r.o., rozwód jest to rozwiązanie przez sąd na żądanie każdego z małżonków małżeństwa, w którym nastąpił trwały i zupełny rozkład pożycia małżeńskiego (art. 56 § 1). Jest to instytucja prawna, która pozwala na rozwiązanie małżeństwa za życia małżonków. Jednakże należy wskazać, że wspomniana ustawa ogranicza prawa do rozwodu przez wprowadzenie przesłanek jego dopuszczalności. Ukształtowanie instytucji rozwodu zerwało z tzw. bezwzględny przyczynami rozwodowymi, co oznacza, że brak

² P. Kasprzyk, *Instytucja separacji małżeńskiej*, Lublin–Sandomierz 1999, s. 9.

³ Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

⁴ Dz.U. z 1945 r., Nr 48, poz. 270.

⁵ Dz.U. z 1946 r., Nr 6, poz. 52.

⁶ Dz.U. z 1950 r., Nr 34, poz. 308.

jest enumeratywnego katalogu okoliczności, np. pijaństwo, cudzołóstwo, impotencja, z których każda stanowi podstawę rozwodu. Przyjęto natomiast rozwiązanie, w myśl którego uzyskanie rozwodu jest możliwe tylko w razie wystąpienia zupełnego i trwałego rozkładu pożycia małżeńskiego. Bez ustalenia istnienia tych przesłanek rozwód nie może być orzeczony⁷. Ograniczenia tego nie można uznać jako sprzeczne z prawem do ochrony życia prywatnego i rodzinnego. Wynika to z traktowania małżeństwa przez ustawodawcę jako instytucji, a nie tylko jako kontraktu, którego istnienie zależne jest wyłącznie od woli małżonków⁸.

Jak już wspomniano, k.r.o. w obecnym kształcie wprowadził obok rozwodu instytucję separacji. W polskim porządku prawnym, separacja stanowi instytucję prawa rodzinnego małżeńskiego. Jest ona regulowana przepisami wspomnianego aktu, które weszły do polskiego porządku prawnego poprzez ustawę z dnia 21 maja 1999 r., a zaczęły obowiązywać od 16 grudnia 1999 r.⁹

Termin „separacja” wywodzi się z łacińskiego *separatio*, czyli rozłączenie, rozdzielenie¹⁰. Separacja to prawne rozdzielenie małżonków, które pociąga za sobą zasadniczo takie same skutki jak rozwód, z tym że nie zostaje tutaj formalnie rozwiązany węzeł małżeński¹¹, gdyż jest to alternatywne rozwiązanie wobec rozwodu. Należy wskazać, że separacja nie jest sama w sobie przyczyną rozluźnienia związku małżeńskiego. Może mieć ona miejsce wówczas, gdy zostanie poprzedzona konfliktem zaistniałym między małżonkami. Dopiero wtedy, gdy niemożliwym okaże się zneutralizować zaistniałego konfliktu dojsć może do rozłamu istniejącej więzi, a przez to do orzeczenia separacji.

Rozwód i separacja to instytucje niezależne od siebie. W związku z tym wskazać należy, że separacja nie stanowi więc koniecznego etapu do uzyskania rozwodu, zaś orzeczenie separacji nie zamyka drogi małżonkom do żądania rozwiązania małżeństwa przez rozwód. W myśl postanowień k.r.o. jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny rozkład pożycia małżeńskiego, każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd orzekł separację (art. 61¹ § 1). Funkcjonowanie zatem separacji prawnej umożliwia rozłączenie małżonków przy stwierdzeniu zupełnego rozkładu pożycia i charakteryzuje się przede wszystkim zwolnieniem ich z obowiązku wspólnego pożycia przy zachowaniu węzła małżeńskiego. Instytucja ta ma za zadanie zapobiegać lekkomyślnemu podjęciu decyzji o definitywnym rozwiązaniu małżeństwa. Daje małżonkom czas

⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, wyd. drugie, Warszawa 2001, s. 124.

⁸ H. Ciepla, B. Czech, T. Domińczuk, S. Kalus, K. Piasecki, M. Sychowicz, *Komentarz k.r.o.*, Warszawa 2000, s. 292.

⁹ Dz.U. Nr 52, poz. 532; na ten temat zob. A. Bodnar, U. Dąbrowska, J. Ignaczewski, J. Maciejowska, A. Stempniak, A. Śledzińska-Simon, *Rozwód i separacja. Komentarz*, seria: *Sądowe komentarze tematyczne*, J. Ignaczewski (red.), wyd. trzecie, Warszawa 2014, s. 147.

¹⁰ Zob. J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 875.

¹¹ J. Bedełek, G. Niemiałtowska, [w:] J. Ignaczewski (red.), *Komentarz do spraw o separację*, wyd. pierwsze, Warszawa 2013, s. 15.

na zastanowienie się nad ich przyszłością i pośrednio może prowadzić do ich pojednania. Należy jednak podkreślić, że jest to możliwe tylko wówczas, gdy rozkład pożycia nie nabierze jeszcze cech trwałości. Separacji ma zatem na celu ochronę małżeństwa w sytuacji kryzysowej, a przez to podtrzymywanie trwałości rodziny.

Samowolny stan zerwania więzi przez małżonków lub jednego z nich określany jest jako separacja faktyczna. Do zaistnienia separacji faktycznej nie jest konieczne wystąpienie na drogę prawną, gdyż jest to jedynie stan faktyczny¹², mający miejsce po podjęciu decyzji przez małżonków o życiu w rozłące, w pojedynkę.

W literaturze wskazuje się, że instytucja separacji w zależności od ujęcia normatywnego może spełniać jedną z dwóch zasadniczych funkcji: surogacyjną albo paliatywną¹³. Funkcja surogacyjna – separacja występuje w systemach prawnych nie dopuszczających rozwodu, może stanowić środek umożliwiający uregulowanie wzajemnych stosunków osobistych i majątkowych małżonków, których związek uległ rozkładowi; funkcja paliatywna – instytucja ta funkcjonuje także w systemach dopuszczających rozwód. W systemie przewidującym obie instytucje separacja może występować albo jako konieczna przesłanka orzeczenia rozwodu, albo też niezależnie – jako instytucja samoistna, której celem jest uzdrowienie małżeństwa przechodzącego kryzys. Wymienia się nadto jeszcze dwa cele, którym może służyć separacja sądowa, mianowicie legalizuje i organizuje separację faktyczną, a także może stanowić etap pośredni wiodący do rozwodu¹⁴. Jednakowoż można stwierdzić, że separacja może pełnić funkcję ułatwienia małżonkom podjęcia decyzji o rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód.

Przesłanki rozwodu i separacji. Podobieństwa i różnice

Przesłanki normujące instytucję separacji, podobnie jak przy rozwodzie, przewidują – jako przesłanki materialnoprawne – przesłankę pozytywną oraz przesłanki negatywne. Nie oznacza to jednak, jak już wspomniano, że instytucje te są tożsame, wprowadzono bowiem między nimi pewne różnice.

Pierwsza różnica dotyczy przesłanki pozytywnej. Polega ona na tym, że do orzeczenia separacji wystarczy, aby rozkład pożycia małżeńskiego był zupełny. Nie wymaga się jednak, aby zerwanie więzi duchowej, fizycznej i gospodarczej było trwałe, tzn. że istnieje szansa na ponowne podjęcie wspólnego pożycia małżonków w przyszłości. W przypadku rozwodu poza zupełnością musi

¹² P. Kasprzyk, op. cit., s. 30.

¹³ Szerzej: J. Halaberda, *Separacja – wybrane zagadnienia materialnoprawne (przesłanki, skutki)*, „Rejent” 2001, nr 11(127).

¹⁴ J. Panowicz-Lipska, *Skutki prawne separacji faktycznej*, Poznań 1991, s. 36.

istnieć trwałość tego rozkładu. Skutki rozwodu są dalej idące niż separacja, wobec tego i przesłanki jego orzeczenia muszą być bardziej rygorystyczne.

Zrezygnowanie przy orzekaniu separacji z przesłanki trwałości rozkładu pożycia małżeńskiego pozwala przyjąć, że możliwe będzie spełnienie przez separację funkcji pogodzenia małżonków, co przy trwałym rozkładzie jest mało realne. Łączenie zatem tej przesłanki z separacją skutecznie osłabia jej oddziaływanie restytucyjne¹⁵.

Druga różnica w porównaniu z przesłankami rozwodu dotyczy negatywnych przesłanek separacji. Orzeczenie separacji, podobnie jak przy rozwodzie, nie jest możliwe, jeżeli wskutek niej miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków albo z innych względów orzeczenie jej byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 61¹ § 2 k.r.o.). Natomiast ustawodawca zrezygnował przy separacji z zasady rekryminacji, bowiem w przepisach o separacji nie ma odpowiednika art. 53 § 3 k.r.o., który zakazuje orzekania rozwodu na żądanie małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia małżeńskiego. W tej sytuacji nie jest przeszkodą do orzeczenia separacji fakt, że żąda jej małżonek wyłącznie winny rozkładu pożycia.

Trzecią różnicą jest możliwość orzeczenia separacji na żądanie jednego z małżonków, jak również na ich zgodne żądanie. W pierwszej sytuacji małżonek może wnieść przeciwko drugiemu małżonkowi powództwo, a sprawa podlega rozpoznaniu w procesie. W drugim zaś wypadku małżonkowie mogą złożyć zgodny wniosek, a co za tym idzie – wspólnie podejmować starania o separację. Wniosek taki podlega wówczas rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym. Dotyczy to jednak wyłącznie małżonków, którzy nie mają wspólnych małoletnich dzieci. Rozpoznając sprawę o separację w postępowaniu nieprocesowym, sąd ma obowiązek ustalić, czy między małżonkami istnieje zupełny rozkład pożycia małżeńskiego.

Skutki rozwodu i separacji. Podobieństwa i różnice

Przepisy dotyczące rozwodu, a także separacji kompleksowo regulują wszystkie istotne sprawy rodziny, takie jak: władza rodzicielska, alimenty, kwestia wspólnego zamieszkiwania małżonków, a także ustalają, która ze stron ponosi winę za rozkład pożycia małżeńskiego. W związku z odesłaniem do przepisów o rozwodzie, art. 61³ k.r.o. nakazuje w sprawach o separację zajmować się zagadnieniami wynikającymi z art. 57 i 58 k.r.o. Zatem zakres i zasady orzekania w sprawie o separację, gdy żąda jej jeden z małżonków, są takie jak w przypadku rozwodu.

¹⁵ J. Panowicz-Lipska, *Instytucja separacji w polskim prawie rodzinnym*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 10, s. 14.

Sąd w wyroku orzekającym rozwód czy separację orzekać będzie z urzędu obligatoryjnie: 1) o winie; 2) o władzy rodzicielskiej nad małoletnimi wspólnymi dziećmi; 3) o alimentach; 4) o sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania stron.

Sąd orzeka na wniosek jednego z małżonków: 1) o eksmisji jednego z małżonków przy rażąco nagannym zachowaniu uniemożliwiającym wspólne zamieszkiwanie; 2) o podziale majątku wspólnego, jeśli nie spowoduje to zwłoki w postępowaniu.

Sąd orzeka na zgodny wniosek stron: 1) o podziale mieszkania (o ile jest to możliwe); 2) o przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków, jeżeli drugi wyraża zgodę na opuszczenie bez dostarczenie mu lokalu zamiennego.

Reasumując, sąd w wyroku rozwodowym czy też o separację obligatoryjnie orzeka o winie, władzy rodzicielskiej, alimentach i sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania stron. Natomiast w sprawach o separację, gdy zgłoszony zostanie zgodny wniosek małżonków, zakres rozpatrywanych zagadnień będzie węższy, bowiem wniosek taki można zgłosić, gdy małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci. Ponadto w tym postępowaniu wyłączone jest orzeczenie o winie rozkładu pożycia. Dlatego w tym przypadku art. 58 k.r.o. ma zastosowanie jedynie w zakresie § 2 i 3, zaś art. 57 k.r.o. nie stosuje się.

Jak wynika z powyższego, z orzeczeniem separacji łączą się takie same skutki jak z rozwodem. Istnieją jednak odstępstwa od zasady, kiedy to orzeczenie separacji ma takie same skutki jak orzeczenie rozwodu. Najważniejszym skutkiem rozwodu jest ustanie małżeństwa i możliwość zawarcia innego związku małżeńskiego. Przy orzeczeniu zaś separacji małżeństwo nadal istnieje, wobec czego małżonkowie nie mogą zawrzeć kolejnego związku małżeńskiego (art. 614 k.r.o.).

Na skutek orzeczenia rozwodu ustają prawa i obowiązki określone w art. 23 k.r.o., natomiast orzeczenie separacji utrzymuje nadal obowiązek wzajemnej pomocy między małżonkami, jeżeli wymagają tego względy słuszności.

Małżonek rozwiedziony, który na skutek zawarcia związku małżeńskiego zmienił swoje dotychczasowe nazwisko, może w ciągu trzech miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia rozwodowego przez oświadczenie złożone przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego powrócić do nazwiska, które nosił przed zawarciem związku małżeńskiego (art. 59 k.r.o.). Z takiego zaś uproszczonego trybu powrotu do nazwiska nie może korzystać małżonek pozostający w separacji.

Kolejna różnica dotyczy przepisów o obowiązku dostarczaniu środków utrzymania przez jednego z rozwiedzionych małżonków drugiemu. W przypadku separacji zastrzeżone są pewne odrębności. Przepis art. 60 k.r.o. do separacji stosuje się „odpowiednio”, a nadto z wyłączeniem § 3 wspomnianej regulacji.

Jeżeli zaś chodzi o kwestię ustroju majątkowego, to została ona uregulowana w odrębnym przepisie (art. 61⁵ k.r.o.) i traktuje, że orzeczenie separacji

powoduje powstanie między małżonkami rozdzielnosci majątkowej. Nie ma zatem odesłania, tak jak w przypadku art. 61³ § 1 k.r.o., do unormowań rozvodu. Ustrój ten ma charakter przymusowy i nie ma możliwości wprowadzenia go ze skutkiem wstecznym.

Pozostałe skutki prawne są jednakowe dla rozwodu i separacji i powstają z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia, a nie jego wydania. Skutki te to: 1) rozdzielnosc majątkowa; 2) brak podstaw do dziedziczenia z ustawy; 3) wyłączenie małżonka z dziedziczenia w przypadku, gdy spadkodawca wystąpił o rozwód lub separację z jego winy, a żądanie to było uzasadnione (art. 940 k.c. nie znajduje zastosowania); 4) domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki urodzonego po upływie trzystu dni od orzeczenia separacji; 5) ustanie obowiązku wspólnego pożycia, brak obowiązku zachowania wierności, ustanie obowiązku wspólnego rozstrzygania o istotnych sprawach rodzinnych, przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny wynikających z art. 27 k.r.o.

Szczególne zagadnienia proceduralne

Sprawy o orzeczenie separacji z zasady należą do postępowania procesowego i toczą się na podstawie przepisów o postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich. Postępowanie w sprawach o separację na żądanie jednego z małżonków toczy się na podstawie tych samych przepisów co rozwód. Przepisy dotyczące tych instytucji znajdują się w tym samym tytule i tych samych działach k.r.o. Postępowanie w sprawach o rozwód nie uległo zmianie na skutek wprowadzenia separacji. Jedyłą modyfikacją jest uwzględnienie w tych przepisach żądania orzeczenia separacji (art. 439 § 3 k.p.c.). Strona pozwana w sprawie o rozwód może żądać bowiem orzeczenia rozwodu bądź separacji. Dopuszczalne jest także żądanie rozwodu przez pozwanego w procesie o separację oprócz możliwości żądania separacji. Podkreślić jednak należy, że gdy toczy się postępowanie rozwodowe lub separacyjne, niemożliwe jest wszczęcie odrębnej sprawy o rozwód lub separację. Niedopuszczalne jest również powództwo wzajemne.

W razie wystąpienia kolizji żądań należy rozpoznać żądanie dalej idące i wobec tego, gdy jest ono zasadne orzec rozwód. Jeżeli orzeczenie rozwodu natomiast byłoby niedopuszczalne, możliwe będzie orzeczenie separacji. Uniezwolnienie zgłoszenia przeciwnych żądań rozwodu i separacji w tym samym postępowaniu ma być wyrazem jednakowego traktowania małżonków oraz wykazania, że separacja nie jest ograniczeniem dla rozwodu¹⁶.

O tym, do czego zobligowany jest sąd rozpoznając sprawy o rozwód czy separację w postępowaniu procesowym, stanowi art. 440 k.p.c.

¹⁶ J. Panowicz-Lipska, *Instytucja separacji...*, s. 19.

Po orzeczeniu separacji zarówno w postępowaniu procesowym, jak nieprocesowym nie ma przeszkód do wystąpienia z powództwem o rozwód, bowiem mimo orzeczenia separacji małżeństwo nadal istnieje. Sąd, rozpoznając sprawę o rozwód, gdy wcześniej orzeczono separację, będzie zobligowany do badania przesłanek wymaganych dla orzeczenia rozwodu, bowiem dla małżonków rozłączonych nie stosuje się żadnych odrębności ani ułatwień.

Sądem właściwym orzekającym w przedmiotowych sprawach, niezależnie od trybu postępowania, jest sąd okręgowy.

Jak już wspomniano, sprawy o separację mogą toczyć się w postępowaniu nieprocesowym. Przepisy regulujące to postępowanie zawarte są w księdze drugiej k.p.c w art. 567¹–567⁵.

Mianowicie, w przypadku zgodnego żądania małżonków orzeczenia separacji, gdy nie mają ono wspólnych małoletnich dzieci, wnioski takie rozpoznaje się w postępowaniu nieprocesowym. W sprawach o separację na zgodny wniosek małżonków, a także w sprawach o zniesienie separacji właściwe rzeczowo są sądy okręgowe. W sprawach tych miejscowo właściwym jest sąd, w którego okręgu małżonkowie mają wspólne zamieszkanie, a w braku takiej podstawy – sąd miejsca ich wspólnego pobytu. Jeżeli małżonkowie nie mają wspólnego miejsca zamieszkania ani pobytu, wniosek należy zgłosić w sądzie właściwym dla jednego z małżonków, zgodnie z art. 508 § 1–3 – w braku wskazanych wyżej podstaw właściwy będzie sąd dla m. st. Warszawy (art. 567¹ k.p.c.).

W sprawie o separację na zgodny wniosek małżonków oraz w sprawie o zniesienie separacji w razie cofnięcia wniosku albo wyrażenia w inny sposób braku zgody na orzeczenie separacji lub na zniesienie separacji przez któregokolwiek z małżonków postępowanie umarza się. Przepisu art. 512 § 1 nie stosuje się po rozpoczęciu posiedzenia albo po złożeniu przez któregokolwiek z uczestników oświadczenia na piśmie; cofnięcie wniosku jest skuteczne tylko wtedy, gdy inni uczestnicy nie sprzeciwili się temu w terminie wyznaczonym. (art. 567² § 1 k.p.c.). Zawarty w przepisie art. 567² § 1 k.p.c. ma charakter bezwzględny. Orzeczenie separacji jest możliwe jedynie wtedy, gdy małżonkowie pozostaną przy zgodnej decyzji aż do zakończenia postępowania. Cofnięcie zgody na orzeczenie separacji przez jednego z małżonków powoduje, że upada także żądanie drugiego małżonka. Sytuacja ta nie pozwala na przekazanie sprawy do trybu procesowego i dalszego rozpatrywania jej w postępowaniu spornym, zaś koniecznym będzie wytoczenie odrębnego powództwa¹⁷.

W razie śmierci jednego z małżonków postępowanie umarza się (art. 567² § 2 k.p.c.). Umorzenie postępowania jest obligatoryjne i dotyczy całego toku postępowania.

¹⁷ T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, *Komentarz k.r.o.*, Warszawa 2002, s. 670.

Sąd wydaje postanowienie o separacji po przeprowadzeniu rozprawy (art. 567³ § 1 k.p.c.). Obowiązek wynikający z przywołanego przepisu dotyczy wszystkich postanowień orzekających co do istoty sprawy, co wyklucza możliwość rozpoznawania wniosku o separację na posiedzeniu niejawnym.

W toku postępowania sąd ma obowiązek nakłaniania małżonków do pojednania. Jeżeli pojednanie nie nastąpi, a odroczenie rozprawy nie byłoby celowe, sąd przystępuje do rozpoznania sprawy (art. 567³ § 2 k.p.c.).

Zakończenie

Mimo zbliżonej obecnie funkcji rozwodu i separacji, u ich podstaw tkwią dwie przeciwstawne zasady: nierozzerwalność węzła małżeńskiego (separacja) oraz wolność jednostki (rozwód).

Wprowadzenie do k.r.o. instytucji separacji ustawą z dnia 21 maja 1999 r. należy na pewno do ważniejszych osiągnięć legislacyjnych okresu powojennego w prawie rodzinnym. Można tak powiedzieć, gdyż wokół tej instytucji narosło wiele kontrowersji. Projektom ustawy o separacji towarzyszyło wiele emocji spowodowanych dość długą nieobecnością tej instytucji w systemie prawa polskiego. Jednak już od grudnia 1999 r. rozwód i separacja współistnieją ze sobą i małżonkowie mogą dowolnie wybierać pomiędzy tymi dwoma ustawowymi sposobami rozłączenia się.

Separację ukształtowano jako instytucję zbliżoną do rozwodu, aczkolwiek niezależną od niego i w istocie swej odmienną, głównie przez fakt, że nie powoduje ona ustania małżeństwa. Z k.r.o. wynika, że można orzec separację wówczas, gdy nastąpił zupełny rozkład pożycia małżeńskiego. Ma to miejsce wtedy, gdy ustały więzi emocjonalne, fizyczne i gospodarcze. Natomiast nie jest konieczne – jak przy rozwodzie – aby rozkład nosił znamiona trwałości. Wynika to z faktu, że trwałe rozkład pożycia małżeńskiego uniemożliwia ponowne jego podjęcie przez małżonków, natomiast, jak powyżej zostało już stwierdzone, instytucja separacji takiej możliwości nie wyklucza. Pominięcie pojęcia trwałości rozkładu pożycia w przypadku orzeczenia separacji ma zapewne służyć ewentualnemu pojednaniu małżonków. Zgodnie z przepisami k.r.o., separacja jest prawnym rozdzieleniem małżonków, które pociąga za sobą zasadniczo jednakowe skutki (jak rozwód), z tym że nie zostaje formalnie rozwiązany węzeł małżeński, ponieważ separacja pełni alternatywną funkcję wobec rozwodu. Separacja uchyla wspólnotę małżeńską, nie powodując przy tym całkowitego ustania małżeństwa, co skutkuje tym, że osoby, wobec których orzeczono separację, nie mogą zawrzeć nowego związku małżeńskiego w trakcie jej trwania.

Reasumując, należy zadać pytanie, która z tych instytucji stanowi lepsze rozwiązanie dla skonfliktowanych małżonków? Jeżeli małżeństwo i rodzina

są wielką wartością moralną i społeczną, to zdecydowanie łatwiej je odbudować po separacji niż po rozwodzie. Rozwód jest niemal zawsze nieodwracalny w stosunkach małżeńskich, separacja zaś stwarza znacznie większą nadzieję przywrócenia małżeństwa i także często spójności całej rodziny.

Instytucja separacji nie jest tak drastycznym środkiem jak rozwód. Idea separacji – z konieczności – jest wyborem mniejszego zła niż rozwód.

Wykaz literatury

- Bedełek J., Niemiałowska G., [w:] J. Ignaczewski (red.), *Komentarz do spraw o separację*, wyd. pierwsze, Warszawa 2013, s. 15
- Bodnar A., Dąbrowska U., Ignaczewski J., Maciejowska J., Stempniak A., Śledzińska-Simon A., *Rozwód i separacja. Komentarz*, seria: *Sądowe komentarze tematyczne*, J. Ignaczewski (red.), wyd. trzecie, Warszawa 2014
- Ciepla H., Czech B., Domińczuk T., Kalus S., Piasecki K., Sychowicz M., *Komentarz k.r.o.*, Warszawa 2000.
- Ereciński T., Gudowski J., Jędrzejewska M., *Komentarz k.p.c.*, Warszawa 2002.
- Halaberda J., *Separacja – wybrane zagadnienia materialnoprawne (przesłanki, skutki)*, „Rejent” 2001, nr 11(127).
- Kasprzyk P., *Instytucja separacji małżeńskiej*, Lublin–Sandomierz 1999.
- Panowicz-Lipska J., *Skutki prawne separacji faktycznej*, Poznań 1991.
- Panowicz-Lipska J., *Instytucja separacji w polskim prawie rodzinnym*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 10.
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997.
- Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, wyd. drugie, Warszawa 2001.

Summary

Separation and divorce (similarities and differences)

Key words: separation, divorce, similarities, differences.

This article consists of theoretical considerations on legal issues of divorce and separation. Except for financial and legal issues that are settled in Family and Guardianship Code, legal and procedural issues are also included, while these two institutions are presented on displaying their similarities and differences.

Some doctrine statements are trying to compare separation with a divorce, pointing out pros and cons of these solutions, although, in reality, each of these institutions is completely different, has different goals, is also protecting different rights of the married ones.